

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ВІДДІЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ
ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
(до 100-річчя утворення
Української Народної Республіки)**

**HISTORY OF STATE BUILDING
IN UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES
(to the Centenary of Creation
of the Ukrainian People's Republic)**

Збірник наукових статей та тез повідомлень
міжнародної наукової конференції
м. Харків, 23 листопада 2017 р.
Kharkiv, November, 23, 2017

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова); **В. Д. Гончаренко** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; **В. М. Єрмолаєв** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Наведені авторами думки і висновки

не можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки) : зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2017 р.) / редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв. – Харків : Право, 2017. – 554 с.

ISBN 978-966-937-304-5

Збірник наукових статей та тез повідомлень міжнародної наукової конференції «Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки)» містить дослідження наукових, науково-педагогічних працівників та студентів провідних вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн, присвячених актуальним питанням історії державотворчих процесів у різні історичні періоди і особливо за часів Української революції 1917–1921 рр.

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією держави і права.

УДК 340.15(477)

ББК 67.2(4УКР)я431

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017

© Видавництво «Право», 2017

ISBN 978-966-937-304-5

**ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 р.
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ
ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ
ТА ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ**

Нинішня Європа побудована на триєдиних цінностях: природні права людини, демократія (для Європи це ліберальна демократія) та верховенство права. Ці цінності взаємопов'язані між собою. В основі цих цінностей лежить ядро – свобода [1]. Серед кращих зразків розвитку ліберальної правничої думки та політико-юридичних документів, які допомогли би вирішити питання, які саме державно-правові явища на сьогоднішній день складають фундаментальні цінності європейської правової культури укладачі «Антології лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права» назвали Велику хартію вольностей 1215 р. [2, с. 2] – правову пам'ятку, яка певним чином вплинула на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури та державного будівництва зарубіжних країн.

Повний текст Великої Хартії вольностей (далі – ВХВ) нараховує 63 статті, аналіз яких дозволяє досить чітко оцінити соціально-політичне становище та причини невдоволення населення тогочасної Англії. Однак нашою метою є показати вплив Великої хартії вольностей 1215 р. саме на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури та державне будівництво у зарубіжних державах.

Не зважаючи на те, що ВХВ, на думку Д. М. Петрушевського, є суто діловим документом, що містить точні формулювання досить конкретних за своїм змістом положень, відтак шукати декларації загальних принципів є марною справою [3, с. 51]. Їх необхідно шукати не у змісті ВХВ, а в

тих змінах, які відбулися у соціально-політичному устрої цієї країни, що призвели до формування фундаментальних цінностей сучасної європейської правової культури та подальшого державного будівництва у зарубіжних країнах.

Те, що ВХВ і надалі залишається одним із конституційних актів неписаної британської конституції, свідчить про зародження такої цінності в тогочасній Англії, як *принцип конституціоналізму* [4; 5, с. 47].

ВХВ вперше проголошує в Англії *принцип верховенства права*, у своїх формулах [2, с. 8]. Серед них слід згадати ст. 28, 29, 30, 31, скервані проти свавілля чиновників.

Серед положень цього документу ми можемо зустріти принципи, що стосуються діяльності державного апарату, як-от: *принцип професіоналізму посадових осіб* (ст. 45), *принцип законності* (відповідності дій посадових осіб закону – ст. 28, 29), *зародження представницької демократії* (ст. 12, 14) та *принцип розподілу влад* (про недопущення суміщення в руках однієї особи адміністративної та судової влади (ст. 24).

Значну групу статей становлять *принципи здійснення судочинства* та інші *процесуальні гарантії* (принцип незалежності судової влади – ст. 24; принцип неупередженості при розгляді судових справ – ст. 18, 19, 38; територіальна підсудність – ст. 17). Заслужує на увагу ст. 20, яка встановила співрозмірність покарання вчиненому протиправному діянню.

Однак найважливішими статтями ВХВ прийнято вважати ст. 39 і ст. 40, як заклали «фундамент так званої громадянської свободи» [3, с. 40]. Їхнє значення є настільки значущим для становлення *прав людини*, що ми дозволимо собі викласти їх дослівно: «Жодну вільну людину не може бути схоплено, ув'язнено, позбавлено власності чи вольностей, оголошено злочинцем, піддано вигнанню чи в будь-який інший спосіб позбавлено юридичних прав, а також жодне рішення не буде винесено стосовно неї, ні жодне – стосовно засудження її, інакше ніж на підставі правомірного судового рішення рівних їй перів або на підставі закону, що діє в країні (ст. 39). Ми не продаватимемо жодній людині, ми не відмовимо жодній людині чи не відстрочимо для жодної людини – ні правосуддя, ні відновлення права (справедливості) (ст. 40)» [2, с. 227].

І якщо на початку XIII ст. вони були лише статтями, що відносилися до судочинства, то у XVII ст. під час революції вони отримали більш широкий зміст і були покладені в основу таких важливих актів англійської історії, які обмежували владу корони і проголошували права і сво-

боди підданих. Напередодні революції вона широко використовувалася для обґрунтування вимог демократичних прав та свобод і права боротися проти королівської тиранії (Петиція про права 1626 р. і Велика ремонстрація 1641 р. [6]). Згодом низка статей ВХВ отримала розвиток в Habeas Corpus Act 1679 р. та Біллі про права 1689 р. [7].

Варто також погодитися А. Ф. Ковалем, який, наводячи витяги із ВХВ, стверджує, що вони «підтверджують кардинальну зміну життя суспільства спочатку на території Англії, а згодом ця тенденція поступово поширюватиметься і в Голландії, і у Франції, і в інших державах Європи та Світу» [5, с. 48]. Достатньо згадати і про такі колишні колонії Великобританії, як Сполучені Штати Америки [8, с. 20; 9] та Канада [10, с.90], які свого часу також реціпіювали британську конституцію, в якій Велика хартія вольностей вважається її першим конституційним актом.

Таким чином, Велика Хартія вольностей стала першою правовою пам'яткою, яка уособила в собі такі фундаментальні правові цінності європейської правової культури, як принципи конституціоналізму, верховенства права, організації та побудови державного апарату на засадах законності, професіоналізму, зародження правової держави та представницької демократії, принципу розподілу влад, передбачила низку процесуальних гарантій та стала першим документом середньовічної Європи, яка закріпила права людини. І якщо на початку XIII ст. Велика хартія вольностей мала лише форму королівського пожалування, то напередодні та під час англійської революції XVII ст. окремі її статті були використанні у боротьбі проти королівського свавілля і тиранії й отримали розвиток у таких конституційних актах, як Habeas Corpus Act 1679 р. та Біль про права 1689 р. Крім того, Велика хартія вольностей 1215 р. вплинула на державно-правовий розвиток інших європейських держав та колишніх північноамериканських колоній самої Англії.

Список використаних джерел:

1. Демократичні цінності Європи. Пам'ятка користувачеві [Електронний ресурс] / Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. Центр європейських ініціатив. – Режим доступу: http://ukrcei.org/uploads/files/default/demokratichni_cinnosti_evropi.pdf
2. Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права [Текст] / [Упор.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд] ; [відп. ред. С. Головатий] ; [Наук. ред. С. Головатий, О. Сироїд, О. Волкова, А. Черевко] ; [Вст. сл. С. Головатий]. – К. : «Книги для бізнесу», 2008. – 992 с.

3. Петрушевский Д. М. Великая Хартия Вольностей и конституционная борьба в английском обществе во второй половине XIII века [Текст] / Д. М. Петрушевский. [Изд. 2-е]. – М. : Издание М. и С. Сабашниковых. – 1918. – 176 с.

4. Казарян Д. М. Аксиологические корни конституций западноевропейских стран [Электронный ресурс] / Д. М. Казарян // Вопросы современной юриспруденции / Сб. ст. по материалам XXXV междунар. науч.-практ. конф. № 3 (35). – Новосибирск : Изд. «СибАК», 2014. – 170 с. – Режим доступа: <http://sibac.info/13978>

5. Коваль А. Ф. Еволюція прав людини та значення Великої Хартії вольностей для життя сучасного суспільства [Текст] / А. Ф. Коваль // Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей) : матеріали XXXIII Міжнар. іст.-прав. конф., 17-20 верес. 2015 р., с. Коблеве / Міжнар. асоц. істориків права, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Секція історії держави і права Наук. ради НАН України по координації фундам. прав. дослідж. ; [редкол.: І. Б. Усенко (голова) та ін.]. – Київ ; Херсон : Гринь Д. С., 2015. – С. 44-51.

6. Тиковенко О. А. Великая хартия вольностей 1215 г. и ее историческое значение [Электронный ресурс] / О. А. Тиковенко // Правовое обеспечение инновационного развития общества и государства : материалы междунар. науч. конф. студентов, магистрантов и аспирантов. Минск, 29–30 окт. 2010 г. – Минск, 2011. – С. 23-24. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/33721>

7. Тагунов Д. Е. Великая хартия вольностей 1215 г. [Электронный ресурс] / Д. Е. Тагунов // Белорусская юридическая энциклопедия: В 4 т. – Т. 1. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2007. – С. 170-172. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/46627>

8. Кириченко В. С. Велика хартія вольностей – міф чи право – погляд з континенту [Текст] / В. С. Кириченко // Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей) : матеріали XXXIII Міжнар. іст.-прав. конф., 17-20 верес. 2015 р., с. Коблеве / Міжнар. асоц. істориків права, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Секція історії держави і права Наук. ради НАН України по координації фундам. прав. дослідж. ; [редкол.: І. Б. Усенко (голова) та ін.]. – Київ ; Херсон : Гринь Д. С., 2015. – С. 15-21.

9. Малишко В. М. Велика хартія вольностей 1215 року і становлення конституційного права в США [Текст] / В. М. Малишко // Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей) : матеріали XXXIII Міжнар. іст.-прав. конф., 17-20

верес. 2015 р., с. Коблеве / Міжнар. асоц. істориків права, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Секція історії держави і права Наук. ради НАН України по координації фундам. прав. дослідж. ; [редкол.: І. Б. Усенко (голова) та ін.]. – Київ ; Херсон : Грінь Д. С., 2015. – С. 36-43.

10. Ившина И. Н. Элементы и форма канадской конституции [Текст] / И. Н. Ившина // Вестник ВятГГУ. – 2005. – № 13. – С. 88-92.

Ковальова С. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави
і права Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили

ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ ЯК РАННЬОФЕОДАЛЬНА МОНАРХІЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV – ПЕРША ПОЛОВИНА XV ст.)

Об'єктивне встановлення етапів вітчизняного державотворення, осмислення їхньої сутності та специфіки становить важливу задачу сьогоденної історико-правової науки. У цьому аспекті є корисним та своєчасним звернення до уточнення часових меж і сутності ранньофеодальної монархії у Великому князівстві Литовському, в межах якого впродовж другої половини XIV – першої половини XVI ст. перебувала більшість українських земель і яке, по суті, було поліетнічною Литовсько-Руською державою.

Концепт ранньофеодальної монархії як форми правління Київської Русі, Галицько-Волинської держави, а відтак і Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), що із інкорпорацією більшості руських (українських і білоруських) земель протягом XIII – XIV ст. стало наступником руської державності, здобув прихильність більшості вітчизняних фахівців-істориків державності та права. У вузівських підручниках з історії держави і права України форма правління ВКЛ кваліфікується як ранньофеодальна монархія, яка згодом еволюціонувала у станово-представницьку. Часові межі існування ранньофеодальної монархії у князівстві не визначаються, однак з тексту підручників ясно, що автори відносять

Donets A. A.	
PREREQUISITES OF FORMATION OF GERMAN FEDERAL TRADITIONS IN THE HOLY ROMAN EMPIRE OF THE GERMAN NATION.....	322
Качур В. О.	
ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 р. ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	325
Ковальова С. Г.	
ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ЛИТОВСЬКЕ ЯК РАННЬОФЕОДАЛЬНА МОНАРХІЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV – ПЕРША ПОЛОВИНА XV ст.).....	329
Кушніренко О. Г.	
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	333
Лизогуб В. А.	
ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ В КНР. ДОСВІД СТВОРЕННЯ І ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	337
Маринів І. І.	
ЩОДО ПИТАННЯ ДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	343
Ригіна О. М.	
США: ЕВОЛЮЦІЯ НОРМАТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА НАРОДЖЕННЯ (КІН. XVIII-XX ст.).....	352
Шевчук Л. Е.	
ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ П'ЯТОЇ РЕСПУБЛІКИ У ФРАНЦІЇ	357
Абдирайымова А. Е.	
ПРЕДПОСЬЛІКИ ФОРМИРОВАНИЯ ЕАЭС С МОМЕНТА ОБРЕТЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	363
Aurika Zaika	
THE CONSTITUTION OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC ABOUT THE PRINCIPLE OF EQUITY	368
Каурбаева Н. А.	
ПРОВОЗГЛАШЕНИЕ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ПРАВОВОМ АСПЕКТЕ	370